

Horváth Attila¹

Kérdések és válaszok – Az első népköztársaság állam- és jogtörténeti problematikái

Lehet-e forradalmat kirobbantani egy jogállammal szemben?

Az 1918. október végétől lezajlott magyarországi eseményeket a történelmi tárgyú könyvek, tanulmányok döntő része *őszirózsás forradalomnak* nevezi.² Kétségtelenül a forradalom fogalmára vonatkozóan a szakirodalomban sok szempontból eltérő definíciók, meghatározások találhatók,³ azonban Hannah Arendt definíciója mégis irányt mutat: „Forradalomról csak ott beszélhetünk, ahol a változás új kezdetként értelmezhető, ahol erőszakot egy egészen új állam létrehozásáért alkalmaznak, s ahol az elnyomás alóli felszabadulás legalább célnak tekinti a szabadság elérését.”⁴ Az Osztrák–Magyar Monarchia jogállam volt, tehát „elnyomás alóli felszabadulás” legfeljebb a marxista értelmezés szerint lehetett volna.

¹ Tanszékvezető egyetemi tanár, Nemzeti Közszerzői Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Állam- és Jogtörténeti Tanszék. Kapcsolat: horvath_attila@uni-nke.hu.

² Borsányi György: *Októbertől márciusig. Polgári demokrácia Magyarországon, 1918*. Budapest, Kossuth, 1988; Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, proletárdiktatúra, ellenforradalom*. München, Verlag für Politik, 1923; Breit József: *A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története*. Budapest, Grill, 1929; Gratz Gusztáv: *A forradalmak kora. Magyarország története, 1918–1920*. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1935; Hajdu Tibor: *Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom*. Budapest, Kossuth, 1968; Hajdu Tibor: *Az 1918-as Népköztársaság. Múltunk*, 50. (2005), 2. 194–202; Hajdu Tibor: *Károlyi Mihály*. Budapest, Kossuth, 1978; Hajdu Tibor: *Ki volt Károlyi Mihály?* Budapest, Napvilág Kiadó, 2012; Hatos Pál: *Az elátkozott köztársaság*. Budapest, Jaffa, 2018; Juhász Nagy Sándor: *A magyar októberi forradalom története*. Budapest, Cserépfalvi, 1945; Mérei Gyula: *A magyar októberi forradalom és a polgári pártok*. Budapest, Akadémiai, 1969; Salamon Konrád: *Nemzeti önpusztítás, 1918–1920. Forradalom–proletárdiktatúra – ellenforradalom*. Budapest, Korona, 2001; Schönwald Pál: *A magyarországi 1918–1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései*. Budapest, Akadémiai, 1969; Siklós András: *Magyarország 1918–1919. Események, képek, dokumentumok*. Budapest, Kossuth – Magyar Helikon, 1978.

³ Hahner Péter: A forradalom fogalmáról. *Magyar Tudomány*, 169. (2008), 8. 920.

⁴ Hannah Arendt: *A forradalom*. Budapest, Európa, 1991. 45.

A *forradalom* szó a 20. században sokak számára pozitív tartalmat jelentett. Ez volt az egyik oka, hogy azok a csoportok, amelyek erőszakkal meg akarták szerezni maguknak a hatalmat, magukat forradalmárnak, tetteiket, pedig forradalomnak nyilvánították.⁵ Ez ellen a minősítés ellen már a kortársak közül is jónéhányan tiltakoztak. Ifjabb Andrassy Gyula szerint:

„Azt a forradalmat azonban, amelyben mi élünk, nem a belső szükség, hanem a külpolitikai katasztrófa idézte elő. Nem azért esett ki a vezetés a régi rétegek kezéből, mert kipróbált rendszerrel akarta őket olyan új réteg felváltani, mely többet tudott, többet tanult, gazdagabb volt, és az igazi politikai munkát már régóta elvégezte. Nem saját érdeme és belső értéke, hanem a régiek pillanatnyi gyengesége és pillanatnyi kudarcá következtében jutott az új réteg hatalomhoz.”⁶

Budapesten és a nagyvárosokban 1918. október 28. és 31. között az első világháborús vereség és a szociális nehézségek miatt elégedetlenkedő katonák és civilek utcai tüntetéseket kezdtek. A legradikálisabbak a szökött katonák, akiknek a száma egyes források szerint elérte a 40-50 ezret. Nekik élet-halál kérdés volt, hogy kormányváltás történjen. Emellett körülbelül 30 ezer civil is fegyverhez jutott. A fegyveres csoportok közül a legaktívabbak a tengerészek. Vezetőjük Horvat Sanovics Sándor,⁷ aki már a cattarói matrózlázadásban⁸ is részt vett és a Tisza István elleni merényletben való részvétellel is meggyanúsították,⁹ kijelentette: „a matrózoknak a nemzetiség mellékes, – az a fő, hogy lázadás legyen.”¹⁰

A különböző fegyveres csoportok szervezeten működtek: sorra megszállják a postákat, a pályaudvarokat, a távírdákat és a telefonközpontot.¹¹ (Érdekes lenne kideríteni, hogy ennek az összehangolt akciónak kik voltak az értelmi szervezői, irányítói.) Jászi Oszkár, Károlyi Mihály egyik közvetlen munkatársa szerint:

⁵ Hahner Péter: Mi a forradalom? *Rubicon*, 28. (2017), 10. 79.

⁶ Andrassy Gyula: *Diplomácia és világháború*. Budapest, Göncöl–Primusz, 1990. 191–192.

⁷ Egyes források Tivadarként is emlegetik. 1919-ben a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságba ment. Ott nyoma veszett.

⁸ Csonkaréti Károly: *Császári és királyi hadihajók*. Debrecen, Hajja és Fiai, 2002. 142; Csonkaréti Károly: *Ha tengeren veszek, ki sirat meg engem?* Budapest, Kornétás, 2012. 170; Merényi László: *A cattarói matrózfelkelés*. Budapest, Kossuth, 1984.

⁹ Gróf Tisza István gyilkosai a hadbírósg előtt. Budapest, Magyar Ház, é. n.; Hegedős Sándor: *Egy politikai per kulisszatitkai*. Budapest, Kossuth, 1976; Komjáthy Miklós: Tisza-gyilkosság, Tisza-perék. *História*, 8. (1986), 5–6. 58–60; Pölöskei Ferenc: *A rejtélyes Tisza-gyilkosság*. Budapest, Helikon, 1988.

¹⁰ Gellért Oszkár: (szerk.): *A diadalmas forradalom könyve. A Népkormány tagjainak, a forradalom szereplőinek és 75 magyar írónak önvallomása*. Budapest, Légrády, 1918. 192; Bus Fekete László: *Katona forradalmárok. Ezerkilencszáztizennyolc október*. Budapest, Pfünix, 1919. 26; Károlyi Mihályné: *Együtt a forradalomban. Emlékezések*. Budapest, Európa, 1967. 278.

¹¹ Breit (1925): i. m. 28.

„október 30-ának éjszakája szinte egyes csoportok magánvállalata volt. Az is világos, hogy ezekben a katonai bandákban nem mindig a komoly, öntudatos elemek, hanem a forradalom desperádói (mindenre elszánt kalandorok) játszották a vezérszerepet, akik most számlájukat mindenféle címen (szervezési költségek, nyomtatványok, autók, fõlszerelés, munició stb.) siettek bemutatni a forradalom kormányának, ki-ki a maga érdemét, iniciatíváját hangsúlyozva, egyben sejtetni engedve, hogy mögötte egy nagyon hatalmas és elégedetlen katonai csoport áll, melyért nem vállalhatja a felelõsséget, ha a kormány nem honorálja kellõképpen az õ emberei munkáját. Ettõl a katonai csõcseléktõl kellett mindenekelõtt szabadulnia a Károlyi-kormánynak, s e célból sok embert kellett »megnyugtatni« és lefegyverezni.”¹²

Ez volt tulajdonképpen a Károlyi-kormány legnagyobb dilemmája, hogy az elégedetlenkedõ tömegek révén kerültek hatalomra, de miután ez megtörtént, a fegyveres csoportok legnagyobb része a kormány utasításait figyelmen kívül hagyva rabolt és fosztogatott. Hiányzott a „forradalom” eufóriája is. Míg az 1956-os forradalom és szabadságharc idején még a betört kirakatokból sem vitték el az árut és az utcán dobozokban gyûjtötték a pénzt, most még a kórházakat sem kímélték. Két helyõrségi kórházból kiterelték a betegeket, és még az ágynemüket is elvitték.¹³ Hiába adták ki az erre vonatkozó rendelkezést: *A Magyar Nemzeti Tanács befejezettnek nyilvánítja a forradalmat, a sztrájk beszüntetésére és nyugalomra hívja fel az ország népét*¹⁴ címmel. Különösen az alábbi mondat tûnik a körülmények ismeretében rendkívül naivnak: „Katonák! Térjete vissza kaszárnyáitokba, és ott várjátok be a magyar népkormány utasításait, mely meg fogja hozni számotokra a jogot és a békét.” Nem tudni, hogy mibõl gondolták, hogy a katonaszõkevények maguktól visszatértek volna a laktanyáikba. A Nemzeti Tanácsra felesküdtõ katonák vezetõjét, Heltai Viktor fõhadnagyot is le kellett tartoztatni a sorozatos rablásai miatt.¹⁵ A Tanácsköztársaság idején kiszabadították, majd Hatvani Lajos szerint Prónay Pál fehérterrorista alakulatában szolgált tovább.¹⁶

Egy másik tengerészkülönítmény Cserny József vezetésével hajtott végre terrorista akciókat. Amikor a kormány le akarta fegyverezni õket, akkor azt Fényes László kormánybiztos ezt megakadályozta. Cserny József és a Lenin fiúk azután a Tanácsköztársaság alatt folytathatták terrorista tevékenységüket.¹⁷

¹² Jászi Oszkár: *Magyar kálvária, magyar föltámadás. A két forradalom értelme, jelentõsége és tanulságai.* Budapest, Magyar Hírlap, 1989. 59.

¹³ Hatos (2018): i. m. 169.

¹⁴ A Nemzeti Tanács kiáltványai. *Az Újság*, 16. (1918), 256. 1.

¹⁵ Heltai fõhadnagyot elõállították. *Népszava*, 46. (1918), 279. 8.

¹⁶ Hatvani Lajos: *Egy hónap története. Esztendő 1918 december.* Budapest, Pesti Napló, é. n. 82.

¹⁷ Váry Albert: *Vádbeszéd gyilkosság, rablás stb. büntetével vádolt Cserny József és társai bûnügyében 1919. dec. 6-án a budapesti büntetõtörvényszék elõtt.* Budapest, Budapesti Hírlap, 1920. 48.

Egyes felfegyverzett csoportok gyárat, épületeket foglaltak el. A „forradalomra” hivatkozva lefoglalták az autókat is. A kormány ezeket az akciókat nem tudta, vagy nem is akarta megakadályozni.¹⁸

A francia forradalom óta, amely a Bastille elfoglalásával és lerombolásával kezdődött,¹⁹ a forradalmak első intézkedéseinek egyike a politikai foglyok kiszabadítása lett. A francia forradalom szellemiségének megfelelően 1918. október 31-én az „igazságügyminiszter” aláírással táviratban utasították a büntetésvégrehajtási intézményeket, hogy bocsássák szabadon az úgynevezett politikai foglyokat. Eszerint a Büntető törvénykönyv (1878. évi V. tc.) I–VII. fejezetében felsorolt valamennyi bűncselekmény miatt fogva tartottat, „ha azok nem veszélyesek a közbiztonságra”, szabadon kell engedni. Ezek: I. A fel ségsértés, II. A király, a királyi ház tagjainak bántalmazása és a király megsér tése. III. A hűtlenség. (Ez tulajdonképpen a hazaárulást jelentette.) IV. A láza dás. V. Az alkotmány, a törvény, a hatóságok vagy közegek elleni izgatás. VII. A magánosok elleni erőszak. Hasonló utasítást kaptak a kir. ügyészségek is. A felfegyverzett tömegek azonban több esetben is nem várták meg a hatósági intézkedéseket és erőszakkal szabadították ki az elítélteket.²⁰ A gyűjtőfogházból pedig a letartóztatott katonák törtek ki. A kecskeméti fogház elleni táma dás során Gyalóky Sándort, az ügyészség vezetőjét, aki le akarta csillapítani a tömeget, az egyik fogva tartott katona agyonlőtte. Ezután az összes fogvatartott elhagyta a fogházat. Az illavai fegyházban november 2-án a 150 fegyenc lefegyverezte az őrséget és elfoglalva egy vasúti szerelvényt megindult Budapest felé. Egy katonai alakulatnak szabályos tűzharcban, jelentős veszteségek mel lett (65 halott) kellett legyőznie a fegyencjáratot.²¹ A váci fegyházból súlyos bűncselekmények elkövetőit, köztük életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt fegyenceket is kiengedtek.²² A pesti alvilág vezére, Medvegy Vili, a betörőkirály is zavartalanul folytathatta bűnözői életmódját.²³

A leghíresebb politikai fogoly, akit már október 31-én a Nemzeti Tanács utasítására kiszabadítottak és lelkesen ünnepeltek, Lékai János (1895–1925) kommunista író volt, aki gróf Tisza István ellen október 16-án merényletet kísérelt meg.²⁴

¹⁸ Gratz (1935): i. m. 65.

¹⁹ Hahner Péter: *A Bastille bevétele*. Budapest, Kossuth, 1985.

²⁰ Salamon Konrád: *Az őszirózsás forradalomról és az első köztársaságról. Harag és elfogultság nélkül*. Budapest, Éghajlat, 2014. 27.

²¹ Szöllősy Oszkár: *Magyar börtönügy. A büntetések és biztonsági intézkedések végrehajtása*. Budapest Révai, 1935. 49.

²² Schönwald (1969): i. m. 38.

²³ Borsányi (1988): i. m. 86.

²⁴ Demény Pál: *Rabságaim*. Budapest, Magvető, 1989. I. k. 16.

Az utcán elhangzó jelszavak, követelések sem forradalmi jellegűek. A háború befejezését, a közellátás és a szociális helyzet javítását akarták elérni, illetve egy igazságos békeszerződésben reménykedtek. Ezért is támogatták gróf Károlyi Mihályt, mert köztudottan háborúellenes volt, és úgy gondolták, hogy ezért jobb békefeltételeket tud elérni, mint az addigi kormánypártok. Az államforma és a politikai jogok terén Ausztriában is hasonló folyamatok zajlottak le, mégsem nevezték azt forradalomnak.²⁵

Károlyi Mihály (bár egyáltalán nem volt forradalmárlakat) és politikustársai azért nevezték mégis az 1918 őszi eseményeket forradalomnak, mert ezzel akarták legitimálni a hatalmukat. A Nemzeti Tanács, a munkás- és katonatanácsok is innen eredeztették hatalmukat. Kezdetben választásokkal akarták a törvényességet megalapozni, de erre végül is nem került sor. A forradalomteóriája végül is azért rögzült a magyar történelmi tudatban, mert 1945 után a marxista történetírás Leninre hivatkozva azt hangoztatta, hogy Károlyi Mihály vezetésével ún. polgári demokratikus forradalom zajlott le, ugyanúgy, mint Oroszországban 1917 februárjában.²⁶ Ezt az irányvonalat Kossuth- és állami díjas történész, Nemes Dezső jelölte ki – aki a Magyar Tudományos Akadémia mellett a Szovjet Tudományos Akadémia tagja volt – a *Forradalom és Tanácsköztársaság Magyarországon 1918–1919* című művében.

A forradalom mítosza mellett mindig szerepel az *őszirózsás* jelző. Eszerint a katonák letépték sapkarózsájukat és helyébe Bécs, Zágráb és Prága mintájára őszirózsát tűztek ki.

Valójában egyes fegyveres csoportok a halottak napjára előkészített virágokat, elsősorban krizantémokat foglaltak le, majd végighaladva Budapest utcáin, minden katonát arra kényszerítettek, hogy sapkarózsájuk helyére a krizantémot tűzzék ki. Az altiszteknek csillagjait és kardbojtjait is letépték, a tisztektől pedig a kitüntetéseiket is elvették. Aki erre nem volt hajlandó, azt megverték. Voltak olyanok is, akiket agyonlőttek.²⁷

Hogyan hajtotta végre a Károlyi Mihály vezette kormány a néptörvényeket?

A Károlyi Mihály vezette Magyar Népköztársaság 141 napos fennállása alatt jelentős számú jogalkotó tevékenységet folytatott. A kormány a Nemzeti Tanács

²⁵ Wilhelm Brauner: *Osztrák alkotmánytörténet napjainkig*. Pécs, JPTE ÁJK, 1994. 235; Erich Zöllner: *Ausztria története*. Budapest, Osiris, 2000. 370–371.

²⁶ Vlagyimir Iljics Lenin: *A szociáldemokrácia két taktikája*. In *Lenin Összes Művei*. Budapest, Kossuth, 1962. 11. k. 82; V. I. Lenin: *A szociáldemokrácia viszonya a paraszmozgalomhoz*. Budapest, Kossuth, 1962. 11. k. 212.

²⁷ Egy halott. *Népszava*, 46. (1918), 256. 3; A szabadság napjának feltjai. *Friss Ujság*, 23. (1918), 256. 5; Kassák Lajos: *Egy ember élete. Önéletrajz*. Budapest, Dante, 1928–1932. II. k. 432.

néphatározata alapján adott felhatalmazás révén törvényi rangú jogforrásként több mint 43 néptörvényt és csaknem négyszáz rendeletet alkotott. Ezek a jogszabályok bár kapkodva, minden különösebb hatásvizsgálat nélkül készültek el, de összességükben pozitív üzenetet hordoztak magukban. A végrehajtásukra azonban többségében nem került, nem kerülhetett sor. Részben azért, mert időközben a döntéshozók meggondolták magukat (például a választójogi néptörvény esetében), részben azért, mert a Károlyi Mihály vezette kormány tagjainak többsége nem rendelkezett semmiféle igazgatási ismerettel, gyakorlattal. (Korábban csak Nagy Ferenc szerzett miskolci polgármesterként némi közigazgatási tapasztalatot.) Emiatt a korabeli válságos körülmények közepette egyszerűen csődöt mondtak.

A miniszterelnök, Károlyi Mihály az ország egyik leggazdagabb arisztokrata családjából származott. Fiatalkorában elkényeztetették.²⁸ Csak felületesen foglalkozott a tanulással. Több nyelven is beszélt, de egyikben sem tökéletesen és sohasem tanulta meg a magyar helyesírást.²⁹ Elkezdte a jogi tanulmányait, de nem fejezte be. Pazarló életmódot folytatott. Birtokai egy részét felhalmozott adósságai miatt sorra eladogatta. Egyébként sem foglalkozott a gazdaságaival. A könyveléseket, számadásokat legtöbbször meg se nézte. Téves politikai következtetéseire jellemző, hogy elhitte, hogy az antant értékelni fogja a pacifizmusát és a szocialista eszmék iránti vonzódását. Emigrációja idején be akart lépni a kommunista pártba és nagyra értékelte Sztálint. Szerinte a Magyarországot megszálló szovjet csapatok a demokráciát fogják támogatni.³⁰ Ormos Mária szerint: „Az ő személyében egy

²⁸ Bánffy Miklós: *Emlékeimből*. Budapest, Révai, 1943. 76–77.

²⁹ Fenti levelet gróf Károlyi Mihály írta Landler Jenőnek, faximiléje olvasható „Az Ujság” 1919. szeptember 28-i számában. A helyesírási hibák betűhívek:

„Kedves Landler

Két hónapja lesz annak hogy a belügyi kormány Rendelkezése folytán Lakásomat (Svábhegy) Lóránt ut 22) és engemet Dctectivec őriznek. Mindek kettő kettő felváltva tette ezt a szolgálaton. így összesen 8—10 ember fordult meg nalam Szolgálatukat jól és pontosan végeztek ebben nem volt baj.

Elleniben legnagyobb csodalatom s ez készlett engem ezen sorok írására cselédeimtől — akik feltétlenül megbízhatok [az egyik 35 eve van szolgálatomban] megtudtam hogy a lég erősebb módon beszéltek a mai Rendszer és kormány ellen. Folyton annak a Reményüknek adtak kifejezést bár jönne már az ellenség — a mai kormány elkergetésére — Az egész ház nép megbotránykozott ezen beszéd felett. Mind ezt nyíltan tettek Az egyik nyíltan Tisza istának vallotta magát — Eleinte nem törődtem sokat ezekkel a pletykákkal — de mint hogy ez állandóan és szinte Rendszeresen folyik kötelességemnek tartom erről értesíteni.

Szívélyes üdvözléttel

(A legnagyobb eltenforrinak valami szerb neve van, Mihalovicshoz hasonló)

Károlyi

Csak kettő viselkedett tartozkodoan. Lukács és még egy (Gaál) nevet nem tudom külömben is nevüket nem ismerem.” Vö. Hajdú Tibor: *Károlyi Mihály: politikai életrajz*. Budapest, Kossuth, 1978. 25.

³⁰ Hajdú (1978): i. m. 499.

jó szándékú dilettáns tévedt be a lehető legrosszabb pillanatban a politikába.”³¹ Igazából csak sodródott az eseményekkel. Miniszterelnökként egyetlen határozott állásfoglalása, utasítása nem volt. A minisztertanács ülésein szórakozottan viselkedett. Nem tudta magát fegyelmezni, egyszerűen nem tudott sokáig egyhelyben ülni. Ki-be járkált, amikor leült, lábát arisztokrata hanyagsággal az asztalra tette. Sokszor a tanácskozásokra a kedvenc kutyáját is behozta magával.³²

A Károlyi-kormánynak a folyamatos változások miatt³³ 15 tagja volt: 3 nagybirtokos arisztokrata: gróf Károlyi Mihály, gróf Batthyány Tivadar, gróf Festetics Sándor.³⁴ 2 katonatiszt: Linder Béla, Bartha Albert, tanár: Kunfi Zsigmond, műszerész, újságíró: Garami Ernő, 8 jogász: Berinkey Dénes, Búza Barna, Jászi Oszkár, Lovászy Márton, Nagy Ferenc, Nagy Vince, Szabó Orest, Szende Pál. Böhm Vilmos műszerész, tisztviselő, szakszervezeti titkár.

Berinkey Dénes kormányának 15 tagja: jogász: Baloghy Ernő, Búza Barna, Juhász Nagy Sándor, Junker János, Nagy Vince, Szabó Orest, Szende Pál, Harrer Ferenc, arisztokrata: gróf Festetics Sándor, műszerész, tisztviselő, szakszervezeti titkár: Böhm Vilmos műszerész, újságíró: Garami Ernő, betűszedő, lapszerkesztő: Pedl Gyula, tanár: Kunfi Zsigmond, gazdálkodó: Szabó István.³⁵

A Károlyi Kormány első hadügyminisztere egy alkoholista tüzérkari ezredes Linder Béla³⁶ lett, akiről kiderült, hogy korábban Ferenc Ferdinánd híve volt. Igazából senki sem tudta, hogy miként esett rá a választás.³⁷ Hírhedté vált kijelentése: „Nem kell hadsereg többé! Soha többé katonát nem akarok látni!”³⁸ Olyan volt, mintha a pénzügyminiszter azt mondta volna, hogy nem akar több pénzt látni! Így kerülhetett sor a világtörténelem leggyorsabb leszerelésére. A demarkációs vonalakat senki sem védte. A helyzet odáig fajult, hogy amikor november 6-án Károlyiék Belgrádba utaztak, a Hadügyminisztérium nem tudott a különvonat védelmére kirendelni két tucat katonát.³⁹

³¹ Ormos Mária: A Károlyi-kérdés. In *A magyar történelem vitatott személyiségei*. Budapest, Kossuth, 2008. 232.

³² Hatos (2018): i. m. 161.

³³ Szladits Károly, aki igazságügyi miniszter lett volna még a kinevezése előtt lemondott.

³⁴ Festetics gróf Károlyi Mihály sógora. 1933 és 1938 között a Magyar Nemzeti Szocialista Párt vezetője lett. Ezért a második világháború után a népbíróság 5 év fegyházra ítélte. Lásd Püski Levente: *Festetics Sándor, a „nyilas gróf” politikai pályája*. Debrecen, Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, 2005. 157.

³⁵ Szabó István kinevezése után két ízben is lemondott, mert nem kapott azonnal autót. Lásd Böhm (1923): i. m. 169.

³⁶ Hornyák Árpád: „Nem akarok több katonát látni.” Linder Béla – egy politikai kalandor portréja. *Rubicon*, 16. (2005), 9. 28.

³⁷ Garami Ernő: *Forrongó Magyarország. Emlékezések, tanulságok*. Leipzig–Wien, Pegazus, 1922. 75.

³⁸ A budapesti helyőrség tisztjeinek eskütétele. *Pesti Hírlap*, 40. (1918), 258. 8.

³⁹ Jászi (1989): i. m. 61.

A Hadügyminisztériumban uralkodó anarchikus állapotra jellemző, hogy Friedrich István saját magát nevezte ki honvédelmi államtitkárrá, és Budapesten hatalmas plakátokat helyezett el az önkényesen megalkotott rendeleteinek szövegével. Linder azt hitte, hogy Károlyi Mihály küldte, a miniszterelnök pedig, hogy a hadügyminiszter nevezte ki. Jellemző módon, hogy annak ellenére, hogy november 5-i kormányülésen tisztázódott a szélhámosság, Friedrich még két hónapig államtitkár maradhatott.⁴⁰

Károlyi Mihály az ország védtelen állapota és a belgrádi kudarc miatt Lindert tette meg bűnbaknak és ezért november 9-én leváltotta, de továbbra is maradhatott tárca nélküli miniszter (1918. november 9. – 1918. december 12.).⁴¹

Linder után Bartha Albert⁴² következett, aki elődjével szemben megpróbált fegyelmet teremteni a hadseregben, ami nem volt könnyű feladat. Például az 1918. november 30-án kelt 32.334/el. 2-a. számú rendelkezés lehetővé tette a tiszteknek, hogy politikai pártokhoz csatlakozzanak. A parancsnokok fegyelmi jogkörét esküdtszékerek ruházták, bizalmi férfiakat neveztek ki, korlátozták a tisztelgést stb. Mindezek a rendelkezések csak bomlasztották a fegyelmet. Ráadásul a Pogány József vezette katonatanács folyamatosan akadályozta a minisztérium működését. Sőt Pogány december 12-én vörös zászlóval felvonult katonákkal tüntetett a hadügyminisztérium előtt. Ennek hatására Bartha Albert lemondott.⁴³ Bartha után Károlyi egy ideig hadügyminiszter is volt, majd sógorát Festetics Sándor gróftól nevezte ki.⁴⁴

A belügyminiszteri tárcát gróf Batthyány Tivadar kapta.⁴⁵ Szinte lehetetlen feladatot kellett volna ellátniuk. Rendet teremteni az országban, amikor megszűnt a közbiztonság, az emberélet degradálódott és fegyveres bandák raboltak, fosztogattak. A rendészeti szervekkel azonban nemcsak a csőcselék, hanem Böhm Vilmos tanúsága szerint a szociáldemokrata politikusok is szemben álltak.⁴⁶ A Belügyminisztériumban is „bizalmi testület” alakult, amelynek a tagjai folyamatosan ülészetek, tanácskoztak, közben semmit sem dolgoztak, de újabb és újabb követelésekkel álltak elő.⁴⁷

Ifj. gróf Andrássy Gyula írta le a visszaemlékezésében, hogy miután gróf Tisza Istvánt meggyilkolták, és az elkövetők ellen senki sem kutakodott, sőt

⁴⁰ Gratz (1935): i. m. 67; Siklós (1978): i. m. 234; Böhm (1923): i. m. 80–81.

⁴¹ Bölöny József – Hubai László: *Magyarország kormányai 1848–2004*. Budapest, Akadémiai, 2004. 89.

⁴² Haas György: *A szabadság tábarnoka*. Budapest, Kairosz, 2002.

⁴³ Salamon (2014): i. m. 35; Gratz (1935): i. m. 70.

⁴⁴ Bölöny–Hubai (2004): i. m. 89.

⁴⁵ Batthyány Tivadar: *Beszámoló*. Budapest, Athenaeum, 1928. I. k. 297.

⁴⁶ Böhm (1923): i. m. 90.

⁴⁷ Nagy Vince: *Októbertől októberig*. Budapest, Európa, 1991. 112.

többen is hangosan dicsekedtek, hogy részt vettek a merényletben, ez a köztudatban tovább rombolta a közbiztonságba vetett hitet. Sokan úgy gondolták, ha még egy ilyen gyilkosság is megtorlatlanul marad, akkor senkinek sincs az élete biztonságban.⁴⁸

Temesváron, Debrecenben, Nagyszebenben, Vácon, Békéscsabán, Nagykőrösön, Eperjesen, Pakson, Cegléden, Pápán, Kiskunfélegyházán több napig tartó zavargások kezdődtek. A töredékes ügyészi és főügyészi jelentések szerint több mint 500 községben került sor tömeges atrocitásokra, amelyekben több mint százezren vettek részt. Előfordultak gyilkosságok, nemi erőszakok, gyújtogatások, rablások és antiszemita kilengések is. Akiket elfogtak, azok közül többen is a Károlyi-kormány proklamációjára hivatkoztak: „Mi vagyunk a forradalmárok, leszámolunk mindenkivel!”⁴⁹

Kifosztották az üzleteket, kávéházakat, kastélyokat (köztük Ady Endre csucsai otthonát is) raktárakat, pincegazdaságokat, szeszfőzdeket. A kormány húzódozott attól, hogy erőszakot alkalmazzon, de a csendőrség, különböző katonai alakulatok, nemzetőrök körülbelül ezer embert kivégeztek. A Muraközben Bosnyák Géza főispán egy hónap alatt 173 embert akasztatott fel. A Krassó–Szörény megyében lévő Facsádon a fosztogatókra egy repülőgépről bombákat dobtak le. 104-en haltak meg.⁵⁰ Több községben is megölték a jegyzőt és még a családjukat sem kímélték. A Krassó–Szörény megyei Bozovics községben a jegyzőt nyakig beásták a földbe, és a fejét addig rugdosták, míg meghalt. A főszolgabíróat elevenen megnyúzták.⁵¹

A helyzet a brutális megtorlás ellenére sem javult. Például a dunaszerdahelyi nemzeti tanács 1919. január 9-én is azt táviratozta: „Az anarchia dühöng, teljes a személy- és vagyonbizonytalanság, a polgárság elkeseredése határtalan a kormány tehetetlensége miatt.”⁵²

A Károlyi-kormány nem tudta (vagy nem akarta) kezelni a kommunisták zavar-keltését sem. Egyes források szerint Oroszországban közel százezer magyar hadifogoly csatlakozott a Bolsevik Párthoz. Lenin utasítására 1918. március 24-én megalakult az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt magyar csoportja. Kun Béla vezetésével pedig november 4-én a moszkvai Drezden szállodában a Kommunisták Magyarországi Pártja. A párt utasította a tagjait, hogy térjenek haza, és Magyarországon is vegyék át a hatalmat, mint ahogy az Oroszországban történt. Közülük már többen is részt vettek az „őszirózás forradalomban”, de tevékenységük igazából novembertől vált

⁴⁸ Andrassy Gyula: *Diplomácia és világháború*. Budapest, Göncöl–Primusz, 1990. 199.

⁴⁹ Schönwald (1969): i. m. 37.

⁵⁰ Siklós András: *A Habsburg Birodalom felbomlása: 1918. A magyarországi forradalom*. Budapest, Kossuth, 1987. 194.

⁵¹ Borsányi (1988): i. m. 84.

⁵² Schönwald (1969): i. m. 38.

látványosan aktívvá. Moszkvából nagyon jelentős anyagi támogatást kaptak és az előre elhatározott akcióterv szerint kezdték el tevékenységüket. A rendkívüli papírhiány ellenére nagy példányszámban adtak ki újságokat. December 7-től a *Vörös Újság*ot, az *Ifjú Proletárt*, a *Vörös Katonát* és az elméleti kérdésekkel foglalkozó *Internacionálét*. Budapestet ellepték a plakátjaik és röpcéduláik. A nehéz körülmények között nélkülöző lakosságot szociális demagógiával lázították. Böhm Vilmos írta visszaemlékezésében: „A kommunisták nagygyűléseket tartanak, fegyveres fölvonulásokat rendeznek. A főváros utcáin kisebb-nagyobb mesterségesen tenyésztett, fegyverkezéssel fölkelésekkel pogromokkal fenyegetőző, vitatkozó csoportok százai nyugtalanítják az embereket.”⁵³ Gyárakat foglaltak el, laktanyákban agitáltak.⁵⁴ Budapesten kívül Salgótarjánban,⁵⁵ Nyíregyházán, Szarvason, Makón, Szegeden és még egy sor településen Kun Béla és társai által fellázított tömeg fegyverkezni kezdett, üzemeket foglalt el. A kiprovokált fegyveres összecsapásokban több tucatnyian meghaltak.⁵⁶

Batthyány Tivadar, amikor kellő számú bizonyítékot gyűjtött össze a kommunisták által elkövetett bűncselekményekről, elhatározta, hogy letartóztatja a főbűnösöket, de Kunfi Zsigmond közbelépése folytán Károlyi Mihály nem engedélyezte a rendőrségi akciót.⁵⁷ Batthyány utóda, Nagy Vince is több esetben a minisztertanács elé vitte a kommunista vezetők letartóztatásának az indítványát. Gyilkosság, gyilkosságra való felbujtás, izgatás és lázítás bűncselekményeinek megalapozott gyanújával. Mindannyiszor azonban a szociáldemokratáknak azok a vezetői, akik már lepaktáltak a kommunistákkal, meghiúsították az erélyesebb fellépést.⁵⁸ Még a volt belügyminiszter sem érezhette magát biztonságban. Károlyi Mihály üzent Batthyány Tivadarnak, hogy gyorsan hagyja el a lakását családjával együtt, mert Kun Béláék azon a környéken fognak tüntetni és nem tudják őket megvédeni.⁵⁹

Hosszas hazuvona után, az V. kerületi rendőrkapitányság 1919. február 3-án házkutatást tartott a *Vörös Újság* szerkesztőségében, ahol le kellett fegyverezni a 13 fős fegyveres őrséget.⁶⁰ Az igazi fordulat a kormány politikájában csak a *Népszava* ostroma után következett be. A kommunisták 1919. február 20-án a *Vörös Újság* szerkesztősége előtt gyűlést tartottak. Kun Béla, Szamuely Tibor és Vágó Béla uszította a tömeget. Amikor Vágó Béla ezt mondta: „ne hagyjuk, hogy

⁵³ Böhm (1923): i. m. 173.

⁵⁴ Garami (1922): i. m. 91.

⁵⁵ Mi történt Salgótarjánban? *Népszava*, 47. (1919), 6. 6.

⁵⁶ Böhm (1923): i. m. 226–236; Breit (1925): i. m. 71–72.

⁵⁷ Batthyány (1928): i. m. 307–308.

⁵⁸ Nagy (1991): i. m. 123.

⁵⁹ Batthyány (1928): i. m. 310.

⁶⁰ Házkutatás a „Vörös Újság”-nál a papírrendelet megszegése miatt. *Népszava*, 47. (1919) 30. 6; A „Vörös Újság” és a rendőrség, *Népszava*, 47. (1919), 31. 4.

a Népszava bennünket piszkoljon!”, a több száz fős felfegyverzett tömeg megtámadta a Szociáldemokrata Párt újságjának székházát. Négy rendőr és három a székházat védő népőr meghalt, a sebesültek száma meghaladta a nyolcvanat. Szinte mindegyikük régi szociáldemokrata szervezett munkás volt.⁶¹ A minisztertanács ezek után már hozzájárult a kommunista vezetők letartóztatásához.⁶² 1919. február 20. és 24. között 77 kommunistát tartóztattak le, akik közül 32-öt előzetes letartóztatásba helyeztek. Az 1919. évi XI. néptörvény⁶³ alapján gyanúsították meg őket. Ennek a néptörvénynek az 1. §-a ugyanis kimondta: „Az, akinek cselekménye közvetlenül arra van irányozva, hogy Magyarország népköztársasági államformája erőszakkal megváltoztassék, büntett miatt tíz évről tizenöt évig terjedő fegyházzal büntetendő.”

Kunfi Zsigmond és Böhm Vilmos ezután azt javasolták, hogy a kommunisták letartóztatásáért cserébe internáljanak egyes jobboldali közéleti személyeket is.⁶⁴ A konkrét vádak helyett a minisztertanács február 22-én az egyidejűleg kiadott 1919. évi XX. „A forradalom vívmányait veszélyeztető egyéneknek rendőri felügyelet alá helyezéséről és őrizet alá vételéről” szóló néptörvény alapján kezdték meg a letartóztatásokat.⁶⁵ E jogszabály kimondja:

1. § Oly egyének, akik cselekvésükkel vagy magatartásukkal a forradalom vívmányait veszélyeztetik, úgyszintén az oly egyének, akiknek cselekvése vagy magatartása a forradalom vívmányainak biztosítása szempontjából a népköztársaság érdekeire vagy a közrendre és a közbiztonságra aggályos, az eset körülményei szerint akár lakó- vagy tartózkodóhelyükön, akár az országnak más községében, rendőrhatalósági felügyelet alá helyezhetők vagy a szükséghez képest őrizet alá vehetők.

A rendőri felügyelet alá helyezést és az őrizet alá vételt a minisztertanács rendeli el és szünteti meg.

A rendőri felügyelet alá helyezés vagy az őrizet alá vétel folytán esetleg szenvedett vagyoni hátrányért térítés nem jár.

A rendőri felügyelet alá helyezett vagy őrizet alá vett oly egyének eltartásáról, akik magukat saját erejükből nem tudják ellátni, az állam gondoskodik.

A rendőri felügyelet alá helyezésnek és az őrizet alá vételének szabályait a belügyminiszter az igazságügyminiszterrel egyetértőleg rendelettel állapítja meg.

2. § Ez a néptörvény kihirdetésének napján azonnal életbelép. Végrehajtásával a belügyminiszter és az igazságügyminiszter bizatik meg.”

⁶¹ A kommunisták véres zavargása a Népszínház-utcában. *Pesti Hírlap*, 41. (1919), 45. 3; Véres bolsevik-merénylet a Népszava ellen. *Népszava*, 47. (1919), 45. 4; Budapest népe temetett. *Népszava*, 47. (1919), 49. 3–4; Salamon (2001): i. m. 114.

⁶² Böhm (1923): i. m. 179.

⁶³ Edvi Illés Károly: A népköztársasági államforma védelméről. *Jogállam*, 1919. 151.

⁶⁴ Garami (1922): i. m. 104.

⁶⁵ Online: www.eleveltar.hu/web/guest/bongeszo?ref=TypeDeliverableUnit_c66023ba-701b-40db-84fc-00cd276831d2&tenant=MNL.

Nyilvánvaló, hogy ez a jogszabály egyaránt sértette a *nullum crimen sine lege*, illetve a *nulla poena sine lege* elvét. Nem tartalmazott semmilyen törvényi garanciát sem. A minisztertanács bárkinek elrendelhetette a rendőri felügyelet alá helyezését vagy őrizet alá vételét. Ez ellen nem biztosítottak bírói jogorvoslatot. Leginkább a francia forradalom gyanúsokról készült rendelkezésére (1793. szeptember 17.) hasonlított.⁶⁶

Így került sor gróf Mikes János szombathelyi püspök, Wekerle Sándor volt miniszterelnök, Szerényi József volt kereskedelmi miniszter, Szurmay Sándor volt honvédelmi miniszter letartóztatására és internálására. A minisztertanácson még gróf Károlyi József, gróf Bethlen István, Pallavicini György őrgróf és Bangha Béla őrizetbe vételét is javasolták, de egyéb politikai ellenfeleiknél is rendszeresen házkutatásokat tartottak.⁶⁷ A letartóztatottnak az alábbi belügyminiszteri rendelkezést mutatták fel:

„A minisztertanács elhatározta, hogy Önt felelősségre vonja amiatt, mert a háború céltalan folytatása körül követett magatartásával egyik főkozója volt az ország külpolitikai és gazdasági helyzete megromlásának. A vád alá helyezésről és az Ítélező bíróságról külön törvény fog intézkedni. A népköztársaság érdekeire aggályos volna, ha Ön a felelősség alól magát az országból való eltávozásával kivonhatná. Ezért a minisztertanács az 1919. évi XX. néptörvény 1. §-ának alapján elrendelte az Ön őrizet alá helyezését. Ennek végrehajtásaképpen felszólítom Önt, hogy a rendeletet átadó rendőrtisztviselőnek, akit a rendelet végrehajtásával megbíztam, további utasításait saját érdekében minden ellenkezés nélkül teljesítse. Budapest, február 25. Dr. Nagy Vince belügyminiszter.”⁶⁸

Nem érvényesülhetett tehát a személy- és vagyonbiztonság, de szigorúan büntették a részegséget. Például egy részeg 15 nap elzárásra és 100 korona pénzbüntetésre ítélték.⁶⁹

1918. november 23-án tették közzé az első néptörvényt az általános, egyenlő és titkos választójogról. Eszerint nemzetgyűlési választójoga lett minden

⁶⁶ Hahner Péter (szerk.): *A nagy francia forradalom dokumentumai*. Budapest, Osiris, 1999. 339–340.

⁶⁷ Online: www.eleveltar.hu/web/guest/bongeszoz?ref=TypeDeliverableUnit_c392b639-f935-4ab1-9f55-c74d74ee3d2c&tenant=MNL. Folytatják a vizsgálatot a bolsevikok ellen. *Népszava*, 47. (1919), 50. 4; Wekerle, Pallavicini rendőri megfigyelés alatt. *Pesti Napló*, 70. (1919), 50. 2; Varga János: *Mikes püspök fogsága*. Szombathely, Martineum, 1921. 40; Bakó Balázs: Az ellenforradalmár püspök. Eljárás gróf Mikes János szombathelyi püspök ellen 1918–19-ben. *Vasi Szemle*, (2007), 1. 71; M. Tóth György: *A katonabáró. Szurmay Sándor a Monarchia magyar hadvezére*. Budapest, MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár – Budapest Főváros XVI. kerületi Önkormányzata, 2017. 100–101; Szabó László: *A bolsevizmus Magyarországon. A proletárdiktatúra okirataiból*. Budapest, Athenaeum, 1919. 19.

⁶⁸ Közli: *Délmagyarország*, 1919. február 26. 1.

⁶⁹ A korabeli sajtó szinte majdnem minden nap beszámolt az ilyen esetekről.

férfinak, aki életének huszonegyedik évét betöltötte és legalább hat év óta magyar állampolgár. A nőknek, ha huszonegyedik évét betöltötte, legalább hat év óta magyar állampolgár és bármely hazai élőnyelven írni-olvasni tud. A néptörvény a választhatóságot a 24. életévhez kötötte, tehát különbséget tett az aktív és a passzív választójog között. A Károlyi-kormány azonban ezt a progresszív választójogi törvényt sem tudta érvényesíteni mert közel öt hónap alatt nem tudta (vagy nem akarta) lebonyolítani a választásokat. Eközben Németország és Ausztria is megtartotta a meg nem szállt területeken a választásokat. Mivel nem sikerült összehívni a Nemzetgyűlést, nem tudták legitimálni a kormányt. Hosszas viták után áprilisra tűzték ki a választásokat, de erre a kommunista diktatúra miatt már nem kerülhetett sor. Ennek következtében sohasem tudhatjuk meg, hogy a Károlyi Mihály vezette Függetlenségi és 48-as párt, amelynek 20 képviselője volt 1918-ig a Parlamentben, hány szavazatot kapott volna. Károlyi Mihály népszerűsége 1918 októberében jelentősen megnőtt, de mozgósítható tömegei a kormánypártok közül csak a szociáldemokratáknak voltak. Ezért Károlyi folyamatosan közeledett az SZDP programja felé, hogy a munkások, alkalmazottak és a leszerelő katonák támogatását megőrizze. A Károlyi vezette kormány nem egészen öt hónapos regnálása idején közel ötmilliárd koronát költött a magyar költségvetésből, ebből alig több mint egymilliárd ment az államadósság törlesztésére és az államigazgatás működtetésére, a többi közel négymilliárdot segélyként osztották szét.⁷⁰

Így a választások elmaradása miatt Károlyiéknek továbbra is a forradalomra kellett hivatkozni, ami az idő előrehaladtával egyre kevésbé hatott.⁷¹

A sorban következő néptörvény a sajtószabadságot deklarálta, amelyet egyébként csak a világháború miatt korlátoztak.⁷² Egyúttal szigorították a papírgazdálkodási szabályokat. Kimondták, hogy azok a lapok, amelyek nem jelentek meg 1918. március 31-e előtt, nem kaphatnak papírt.⁷³ Nagy mértékben korlátozta a sajtószabadságot az a rendelkezés is, hogy a lapalapításhoz miniszterelnöki engedély kellett. Igaz, ezt a szabályt – ahogy a Károlyi-kormány többi rendelkezését is – nem tartották be. Nagy Vince belügyminiszter emellett a cenzúra alkalmazását javasolta, mondván, hogy egyes lapok szellemisége és tartalma nem szolgálja a közérdeket.⁷⁴ A kormánypárti *Népszava* milliós példányszámot ért el,

⁷⁰ Korányi Frigyes: Társadalmi és gazdasági válság. *Budapesti Szemle*, 1919. 180. k. 62.

⁷¹ Buchinger Manó: *Küzdelem a szocializmusért. Emlékek és élmények*. Budapest, Népszava, [1946–1947]. 70; Böhm (1923): i. m. 171.

⁷² Révész T. Mihály: A sajtójog metamorfózisa az első világháború esztendeiben Magyarországon. *Jogtörténeti Szemle*, 17. (2015), 4. 34.

⁷³ Hivatalos közlemények, 1918. 22. szám, 134.

⁷⁴ MNL OL K 26. 1231. V. 1271. Nagy Vince belügyminiszter Berinkegy Dénes miniszterelnöknek, 1919. február 14.

de a jelentős mértékű „guruló rubel” révén a *Vörös Újság* is nagy mennyiségű papírt tudott venni a feketepeacon.⁷⁵

A Károlyi-kormány tétlenül szemlélte azt is, hogy a szociáldemokrata miniszterek támogatása mellett sorozatos atrocitások érték az ellenzéki, vagy a kormányt kritizálni merészülő lapokat. 1919. január 3-án a kommunisták által felheccelt hadirokkantak megtámadták a *Rokkant Újság* szerkesztőségét és szétrombolták még a nyomdát is. A *Nap* szerkesztőségébe is behatoltak, de ott sikerült leszerelniük a támadókat.⁷⁶ 1919. január 25-én katonák egy csoportja fenyegette meg a *8 Órai Újság* szerkesztőit.⁷⁷ Kommunista tüntetők 1919. január 23-án betörték a *Pesti Hírlap* szerkesztőségébe. Összetörték a berendezést, széthányták az ott lévő iratokat, majd rabolni és fosztogatni kezdtek. Behatoltak a gépterembe is, ahol a nyomdagépeket védő munkásokat megverték. Csak a közel 900 munkás élelmezését biztosító raktárt nem sikerült kifosztaniuk. A kormánypárti *Népszava* először egyetértőleg tudósított az atrocitásról *Népítélet a Pesti Hírlap ellen* címmel,⁷⁸ csak másnap, amikor azzal szembesültek, hogy többségükben szociáldemokrata munkások voltak az áldozatok, vettek vissza a lelkes hangnemből.⁷⁹ Február 20-án a Katolikus Apostol nyomdáját dúlták fel és rabolták el az ott talált értékeket.⁸⁰ A nyomdász szakszervezet bejelentette, hogy a szervezett munkások nem szedik ki az ellenforradalminak minősített cikkeket.⁸¹ Amikor pedig a *Déli Hírlap* eladására került sor, a nyomozó hatóságok házkutatást tartottak és erőszakos eszközökkel megakadályozták a tulajdonosváltást.⁸²

A sorozatos atrocitások és erőszakos cselekmények hatására a Budapesti Napilapok Szindikátusa tiltakozott a kormánynál a sajtószabadsággal szemben alkalmazott terror miatt. Leszögezték, hogy ha a kormány továbbra is tűri a támadásokat, akkor a szindikátus „minden felelősséget elhárít magától azért, hogy egyrészt a legegységesebb kötelességeit sem teljesítheti ezekben a napokban a sajtó, másrészt azért is, hogy sok ezer kenyérkereső munkása a sajtóvállalatoknak a maga legegységesebb existenciájában károsodik”. A tiltakozó akció nem járt sikerrel. A kormány még csak nem is válaszolt a benyújtott jegyzékre.⁸³

⁷⁵ A Vörös Újságot kétezer korona pénzbírságra ítélték. *8 Órai Újság*, 1919. február 7.

⁷⁶ Böhm (1923): i. m. 227.

⁷⁷ A politika hírei. *Népszava*, 47. (1919), 22. 4.

⁷⁸ Népítélet a „Pesti Hírlap” ellen. *Népszava*, 47. (1919), 21. 6.

⁷⁹ A „Pesti Hírlap” ellen. *Népszava*, 47. (1919), 22. 6.

⁸⁰ Szétrombolták az „Apostol nyomdát.” *Alkotmány*, 1919. február 20. 5.

⁸¹ Sajtószabadság. *Typográfia*, 1919. 7. 1.

⁸² Klestenitz Tibor: Médiaháború 1919-ben. A Déli Hírlap ügye. *Médiakutató*, 9. (2008), 1. 69.

⁸³ MNL OL K 26 1208. III. 1842. A Budapesti Napilapok Szindikátusa a kormánynak. 1919. február 20.

A Károlyi-kormány a polgári radikálisok és a szociáldemokraták követelésének hatására célul tűzte ki az állam és az egyház elválasztását,⁸⁴ a szekularizációt, az egyházi iskolák államosítását és az iskolai vallásoktatás betiltását.⁸⁵ A szociáldemokraták emellett az egyházi javak elkobzását is követelték. Szerintük az egyházak csak magánegyesületi formában működhetek volna tovább.⁸⁶ Mindeközben különösen a kormánypárti *Népszava*-ban egyre erősödött az uszító hangnem az egyházakkal és a vallásos világnézetű emberekkel szemben. 1919 januárjától ilyen stílusban támadták az egyházakat: „Amit így a csuhások és káftánosok művelnek, az gyalázatos visszaélés és szédelgés a vallással, meg az emberek tudatlanságával.”⁸⁷ Több esetben is diadalittas cikkekben tudósítottak arról, hogyan vertek szét szociáldemokrata aktivisták egyházi rendezvényeket például Fóton vagy Egerben. Az ott megjelenteket a *Népszava* „papsamaraknak” nevezte, akiknek természetesen nincs joguk a gyülekezéshez és a véleménynyilvánításhoz.⁸⁸ Még az egyházakkal toleránsabb miniszterek sem voltak biztonságban: Vass János minisztersége idején tárcáját kötötte a kötelező vallásoktatásnak az iskolákban való fenntartásához. A Károlyi-párt március 15-i gyűlésén, a tömeg emiatt tetteleg is bántalmazta.⁸⁹

A Berinkey-kormány a Budapesti Tudományegyetem autonómiáját is megszüntette.⁹⁰ Jászi Oszkárt nevezték ki kormánybiztossá, aki leváltotta az egyetem vezetőit (még a prodékánt is!) és politikai megbízhatóság, illetve ideológiai szempontok szerint nevezték ki egyetemi tanárokat. Olyanokat is, akik nem rendelkeztek megfelelő tudományos minősítéssel sem. Köztük Rónai Zoltán ügyvédet, földrajz-történelem szakos tanárt, Varga Jenőt, aki ekkor a *Népszava* újságírója volt, Ágoston Pétert a kommün leendő népbiztosait.⁹¹ Az egyetemi autonómia megszüntetése ellen nemcsak a „vaskalapos”, „reakciós” professzorok tiltakoztak, hanem Somló Bódog és Pikler Gyula is.⁹² A *Népszava* rendkívül

⁸⁴ Az állam és egyház szétválasztásáról nyilatkoztak, de közben a kormány a Nemzeti Tanács elnökének, Hock Jánosnak akarta juttatni a váci püspökséget. Lásd: Hock János nem akar püspök lenni. *Népszava*, 47. (1919), 52. 6.

⁸⁵ Tengely Adrienn: *A magyar egyházak a forradalmak korában*. Eger, Líceum, 2011. 234.

⁸⁶ Erényi Tibor: *Kunfi Zsigmond*. Budapest, Akadémiai, 1978. 7–8; A pápaság. *Huszadik Század*, 1903. 713–720, 831–837. A hazafiság revíziója. *Népszava*, 34. (1906), 190–192–197–207–214; Vallás és szocializmus. *Szabadgondolat*, (1911), 3. 105–108; Agárdi Péter: *Kunfi Zsigmond*. Budapest, Új Mandátum, 2001. 36; Kunfi Zsigmond: Vallás és szocializmus. In Mucsi Ferenc – Szabó Ágnes (szerk.): *Kunfi Zsigmond írásai*. Budapest, Kossuth, 1984. 76.

⁸⁷ Politikai szédelgés a vallással. *Népszava*, 47. (1919), 15. 2.

⁸⁸ *Népszava*, 1919. február 12. 7. február 13. 7.

⁸⁹ Böhm (1923): i. m. 235.

⁹⁰ *Népszava*, 1919. február 4. 4.

⁹¹ *Népszava*, 1919. január 28. 4; január 30. 4; február 6. 6; február 9. 7.

⁹² Obstrukció az egyetemen. *Pesti Napló*, 1919. január 29. i. Az egyetem harca a hét kinevezés ellen. *Pesti Napló*, 1919. január 29. 4.

durván reagált az egyetemi tanárok tiltakozására. A cikk címe nagy betűkkel: „LETÖRNI! MEGRENDSZABÁLYOZNI! LETARTÓZTATNI!” Majd így folytatták: „Nyílt kijelentése annak, hogy a tudományos reakció fellegetvára, a tudománytalan egyetem, a protekciók, a püspöki, a főhercegi, a miniszteri kegyeltek dísztelen és dicstelen társasága csak éppen tűrni hajlandó az új szocialista egyetemi tanárokat, de nem ismeri el a kormány kinevező rendelkezéseit.” Ezután megfenyegették az egyetem oktatóit: „A forradalmi kormánynak most már nyersen, erélyesen és forradalmian cselekednie kell: az ellenforradalmat és az ellenforradalmat és az ellenforradalmárokat le kell törni, meg kell rendszabályozni és le kell tartóztatni!”⁹³

Az elvesztett háború, az, hogy a négy évig a hazáért harcoló katona, az özvegyen, árván maradt család is várta a jóvátételt. Mindez egyértelművé tette, hogy a földreformot nem lehet tovább halasztani. A kormányzat ráadásul a forradalomra hivatkozással teljesen szabad kezet kapott. Nem kötötte őket sem a magántulajdon szentsége, sem a szerzett jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége. Egyetlen cél vezette őket, hogy az elégedetlenkedőket lecsillapítsák és a válságból valamilyen kiutat találjanak. Ilyen körülmények között született meg az 1919. évi XVIII. néptörvény a *földművelő nép földhözjuttatásáról* címmel. A jogszabály elrendelte, hogy minden 500 hold feletti világi, és 200 hold feletti egyházi birtok jelzett terület nagyság feletti részét 5–20 holdas parcellákra bontva a tulajdonosok kártalanítása mellett, örökhaszonbérbe kell adni. Mivel az elégedetlenkedő tömegeket ki akarták elégíteni, ezért szinte minden földigénylőnek földet ígértek. A baj csak az volt, hogy akkoriban a megművelhető földterület még a tényleges földműveléssel foglalkozók számára sem lett volna elegendő. A törvény nem számított reálisan a telepítéssel sem. Nem vették figyelembe a parcellázás és a kisparaszti birtokok felszerelésének, utaknak stb. költségeit, amelyeket Éber Antal, a Magyar Agrár- és Járulékbank vezérigazgatója kb. 15 milliárd koronára becsült.⁹⁴ Arra vonatkozóan sem születtek számítások, hogy a kisbirtokoknak mekkora hitelre lenne szüksége a földművelés elindításához, és milyen mértékű visszaesést hozott volna a földosztás a mezőgazdasági termelésben. A kisparaszti gazdaságok képesek lettek volna arra, hogy elegendő élelmiszert termeljenek a lakosság szükségleteinek fedezésére? Hiányoztak a földméréshez való eszközök és egyéb technikai feltételek is. Bár mozgósítottak 500 ügyvédet, 500 okleveles gazdát és több tucat mérnököt. Közben tömegesen jelentkeztek, akik csak tudtak különböző földekért. Budapesten a Vérmezőt és a köztereket is megpróbálták kiigényelni. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy például a mintagazdaságokat nem lenne szerencsés feldarabolni. Ezért például a bajor királyné sárvári uradalmát

⁹³ *Népszava*, 1919. február 4. 1–2.

⁹⁴ Matlekovits Ferenc: Föld-reform. *Budapesti Szemle*, 1919. 179. k. 8.

állami tulajdonba vették. Máshol pedig önkényes földfoglalásokra került sor.⁹⁵ Végül csak Károlyi Mihály kezdte meg ünnepélyes külsőségek mellett 36 000 holdas hitbizományi birtokát felosztani, amit 30 évre bérbe adott a Magyar Föld Részvénytársaságnak, vagyis a Magyar Földhitelintézetnek, amelynek egyébként felügyelőbizottsági tagja volt.⁹⁶ Mások nem követték a példáját, és a kormánynak sem volt kellő erélye a földosztás végrehajtására.

Összegzés

Gróf Károlyi Mihály kormánya a háborús vereség, szociális elégedetlenség és a budapesti utcákon tüntető tömeg hatására jutott a hatalom birtokába. Azonban sem az igazságosabb békefeltételek érdekében, sem pedig a szociális problémák orvoslása terén nem sikerült eredményeket elérniük. Az őket hatalomba segítő tömeget sem sikerült lecsillapítani, a belpolitikai helyzetet konszolidálni. A néptörvényeket, illetve a kormány egyéb intézkedéseit gyakorlati tapasztalatok híján, illetve a kellő erély hiányában nem sikerült végrehajtani. Az ország, illetve annak lakossága sokkal rosszabb helyzetbe került, mint volt októberben. Ezért is történhetett meg az, hogy amikor Károlyi Mihály köztársasági elnökkel szemben a kommunisták puccsot hajtottak végre, a lakosság mindezt csak rezignáltan vette tudomásul. Elmaradt a tömeges tiltakozás.

⁹⁵ Kerék Mihály: *A magyar földkérdés*. Budapest, Mefhosz, 1939. 148–161; Sipos József: *A pártok és a földreform 1918–1919-ben*. Budapest, Gondolat, 2009. 200–219; Romsics Ignác: *A parasztság és a forradalmak kora. Valóság*, (1989), 6. 21.

⁹⁶ Hajdu (1978): i. m. 178.

Irodalomjegyzék

- A budapesti helyőrség tisztjeinek eskütetele. *Pesti Hírlap*, 40. (1918), 258. 8.
- A hazafiság revíziója. *Népszava*, 34. (1906), 190–192–197–207–214.
- A Vörös Újságot kétezer korona pénzbírságra ítélték. 8 *Órai Újság*, 1919. február 7.
- Agárdi Péter: *Kunfi Zsigmond*. Budapest, Új Mandátum, 2001.
- A kommunisták véres zavargása a Népszínház-utcában. *Pesti Hírlap*, 41. (1919), 45. 3.
- Andrássy Gyula: *Diplomácia és világháború*. Budapest, Göncöl-Primusz, 1990.
- A Nemzeti Tanács kiáltványai. *Az Újság*, 16. (1918) 256. 1.
- A „Pesti Hírlap” ellen. *Népszava*, 47. (1919), 22. 6.
- A politika hírei. *Népszava*, 47. (1919), 22. 4.
- Arendt, Hannah: *A forradalom*. Budapest, Európa, 1991.
- A szabadság napjának foltjai. *Friss Újság*, 23. (1918), 256. 5.
- A „Vörös Újság” és a rendőrség. *Népszava*, 47. (1919), 31. 4.
- Bakó Balázs: Az ellenforradalmár püspök. Eljárás gróf Mikes János szombathelyi püspök ellen 1918–19-ben. *Vasi Szemle*, 2007/1.
- Bánffy Miklós: *Emlékeimből*. Budapest, Révai, 1943.
- Batthyány Tivadar: *Beszámolóm*. Budapest, Athenaeum, 1928. I.
- Borsányi György: *Októbertől márciusig. Polgári demokrácia Magyarországon, 1918*. Budapest, Kossuth, 1988.
- Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, proletárdiktatúra, ellenforradalom*. München, Verlag für Politik, 1923.
- Bölgöny József – Hubai László: *Magyarország kormányai 1848–2004*. Budapest, Akadémiai, 2004.
- Brauneder, Wilhelm: *Osztirák alkotmánytörténet napjainkig*. Pécs, JPTE ÁJK, 1994.
- Breit József: *A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története*. Budapest, Grill, 1929.
- Breit József: *A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története*. Budapest, Hadtörténeti Levéltár, 1925.
- Buchinger Manó: *Küzdelem a szocializmusért. Emlékek és élmények*. Budapest, Népszava, 1946–1947.
- Budapest népe temetett. *Népszava*, 47. (1919), 49. 3–4.
- Bus Fekete László: *Katona forradalmárok. Ezerkilencszáztizennyolc október*. Budapest, Pfönix, 1919.
- Csonkaréti Károly: *Császári és királyi hadihajók*. Debrecen, Hajja és Fiai, 2002.
- Csonkaréti Károly: *Ha tengeren veszek, ki sirat meg engem? Budapest, Kornétás, 2012.*
- Délmagyarország*, 1919. február 26. 1.
- Demény Pál: *Rabságaim*. Budapest, Magvető, 1989. I.
- Edvi Illés Károly: A népköztársasági államforma védelméről. *Jogállam*, 1919.
- Egy halott. *Népszava*, 46. (1918), 256. 3.
- Erényi Tibor: *Kunfi Zsigmond*. Budapest, Akadémiai, 1978.
- Folytatják a vizsgálatot a bolsevikok ellen. *Népszava*, 47. (1919), 50. 4.
- Garami Ernő: *Forrongó Magyarország. Emlékezések, tanulságok*. Leipzig–Wien, Pegazus, 1922.
- Gellért Oszkár (szerk.): *A diadalmas forradalom könyve. A Nép kormány tagjainak, a forradalom szereplőinek és 75 magyar írónak önvallomása*. Budapest, Légrédy, 1918.
- Gratz Gusztáv: *A forradalmak kora. Magyarország története, 1918–1920*. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1935.
- Gróf Tisza István gyilkosai a hadbírótság előtt*. Budapest, Magyar Ház, é. n.
- Haas György: *A szabadság tábarnoka*. Budapest, Kairosz, 2002.
- Hahner Péter (szerk.): *A nagy francia forradalom dokumentumai*. Budapest, Osiris, 1999.

- Hahner Péter: *A Bastille bevétele*. Budapest, Kossuth, 1985.
- Hahner Péter: A forradalom fogalmáról. *Magyar Tudomány*, 169. (2008), 8. 920.
- Hahner Péter: Mi a forradalom? *Rubicon*, 28. (2017), 10. 78–82.
- Hajdu Tibor: *Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom*. Budapest, Kossuth, 1968.
- Hajdu Tibor: *Károlyi Mihály: politikai életrajz*. Budapest, Kossuth, 1978.
- Hajdu Tibor: Az 1918-as Népköztársaság. *Múltunk*, 50. (2005), 2. 194–202.
- Hajdu Tibor: *Ki volt Károlyi Mihály?* Budapest, Napvilág, 2012.
- Hatos Pál: *Az elátkozott köztársaság*. Budapest, Jaffa, 2018.
- Hatvany Lajos: *Egy hónap története. (Eszterdő 1918 december)*. Budapest, Pesti Napló, é. n.
- Házkutatás a „Vörös Ujság”-nál a papírrendelet megszegése miatt. *Népszava*, 47. (1919), 30. 6.
- Hegedős Sándor: *Egy politikai per kulisszatitkai*. Budapest, Kossuth, 1976.
- Heltai főhadnagyot előállították. *Népszava*, 46. (1918), 279. 8.
- Hivatalos közlemények*, 1918. 22. szám
- Hock János nem akar püspök lenni. *Népszava*, 47. (1919), 52. 6.
- Hornyák Árpád: „Nem akarok több katonát látni.” Linder Béla – egy politikai kalandor portréja. *Rubicon*, 16. (2005), 9. 28–31.
- Jászi Oszkár: *Magyar kálvária, magyar föltámadás. A két forradalom értelme, jelentősége és tanulságai*. Budapest, Magyar Hírlap, 1989.
- Juhász Nagy Sándor: *A magyar októberi forradalom története*. Budapest, Cserépfalvi, 1945.
- Károlyi Mihályné: *Együtt a forradalomban. Emlékezések*. Budapest, Európa, 1967.
- Kassák Lajos: *Egy ember élete. Önéletrajz*. Budapest, Dante, 1928–1932. II. k.
- Kerék Mihály: *A magyar földkérdés*. Budapest, Mefhosz, 1939.
- Klestenitz Tibor: Médiaháború 1919-ben. A Déli Hírlap ügye. *Médiakutató*, 9. (2008), 1. 69–80.
- Komjáthy Miklós: Tisza-gyilkosság, Tisza-percek. *História*, 8. (1986), 5–6. 58–60.
- Korányi Frigyes: Társadalmi és gazdasági válság. *Budapesti Szemle*, 1919. 180. k. 62.
- Kunfi Zsigmond: Vallás és szocializmus. In Mucsi Ferenc – Szabó Ágnes (szerk.): *Kunfi Zsigmond írásai*. Budapest, Kossuth, 1984.
- Lenin, V. I.: A szociáldemokrácia két taktikája. In *Lenin Összes Művei*. Budapest, Kossuth, 1962. 11.
- Lenin, V. I.: *A szociáldemokrácia viszonya a parasztmozgalomhoz*. Budapest, Kossuth, 1962.
- M. Tóth György: *A katonabáró. Szurmay Sándor a Monarchia magyar hadvezére*. Budapest, MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár – Budapest Főváros XVI. kerületi Önkormányzata, 2017.
- Magyarország*, 1919. február 22.
- Matlekovits Ferenc: Föld-reform. *Budapesti Szemle*, 1919. 179. k.
- Mérei Gyula: *A magyar októberi forradalom és a polgári pártok*. Budapest, Akadémiai, 1969.
- Merényi László: *A cattarói matrózfelkelés*. Budapest, Kossuth, 1984.
- Mi történt Salgótarjánban? *Népszava*, 47. (1919), 6. 6.
- MNL OL K 26 1208. III. 1842.
- MNL OL K 26. 1231. V. 1271.
- Nagy Vince: *Októbertől októberig*. Budapest, Európa, 1991.
- Népitélet a „Pesti Hírlap” ellen. *Népszava*, 47. (1919), 21. 6.
- Népszava*, 1919. január 28.
- Népszava*, 1919. január 30.
- Népszava*, 1919. február 4.
- Népszava*, 1919. február 6.
- Népszava*, 1919. február 9.
- Népszava*, 1919. február 12.
- Népszava*, 1919. február 13.

- Ormos Mária: A Károlyi-kérdés. In Nagy Mézes Rita (szerk.): *A magyar történelem vitatott személyiségei*. Budapest, Kossuth, 2008.
- Pesti Napló*, 1919. január 29.
- Politikai szédelgés a vallással. *Népszava*, 47. (1919), 15. 2.
- Pölsöskei Ferenc: *A rejtélyes Tisza-gyilkosság*. Budapest, Helikon, 1988.
- Püski Levente: *Festetics Sándor, a „nyilas gróf” politikai pályája*. Debrecen, Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, 2005.
- Révész T. Mihály: A sajtó jog metamorfózisa az első világháború esztendeiben Magyarországon. *Jogtörténeti Szemle*, 17. (2015), 4. 34–44.
- Romsics Ignác: A parasztság és a forradalmak kora. *Valóság*, 1989/6. 21.
- Sajtószabadság. *Typográfia*, 1919. 7. 1.
- Salamon Konrád: *Nemzeti önpusztítás, 1918–1920. Forradalom – proletárdiktatúra – ellenforradalom*. Budapest, Korona, 2001.
- Salamon Konrád: *Az őszirózsás forradalomról és az első köztársaságról: harag és elfogultság nélkül*. Budapest, Éghajlat, 2014.
- Schönwald Pál: *A magyarországi 1918–1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései*. Budapest, Akadémiai, 1969.
- Siklós András: *Magyarország 1918–1919. Események, képek, dokumentumok*. Budapest, Kossuth – Magyar Helikon, 1978.
- Siklós András: *A Habsburg Birodalom felbomlása: 1918. A magyarországi forradalom*. Budapest, Kossuth, 1987.
- Sipos József: *A pártok és a földreform 1918–1919-ben*. Budapest, Gondolat, 2009.
- Szabó László: *A bolsevizmus Magyarországon. A proletárdiktatúra okirataiból*. Budapest, Atheneum, 1919.
- Szétrombolták az „Apostol nyomdát.” *Alkotmány*, 1919. február 20. 5.
- Szöllősy Oszkár: *Magyar börtönügy. A büntetések és biztonsági intézkedések végrehajtása*. Budapest, Révai, 1935.
- Tengely Adrienn: *A magyar egyházak a forradalmak korában*. Eger, Líceum, 2011.
- Varga János: *Mikes püspök fogsága*. Szombathely, Martineum, 1921.
- Váry Albert. *Vádbeszéd gyilkosság, rablás stb. büntetével vádolt Cserny József és társai bűnügyében 1919. dec. 6-án a budapesti büntetőtörvényszék előtt*. Budapest, Budapesti Hírlap, 1920.
- Véres bolsevik-merénylet a Népszava ellen. *Népszava*, 47. (1919), 45. 4.
- Wekerle, Pallavicini rendőri megfigyelés alatt. *Pesti Napló*, 70. (1919), 50. 2.
- Zöllner, Erich: *Ausztria története*. Budapest, Osiris, 2000.